

Met of tegen de natuur?

Verslag CoP-ESD bijeenkomt 26 april 2016 Drents Museum, Assen

Verslag: Jos Brils (Deltares/CoP-ESD) en Wim van de Meerendonk (Bodem+/CoP-ESD)

Inhoud

1. Opening.....	3
2. Thema vandaag: “Met of tegen de natuur?”	3
3. Doel vandaag.....	3
4. Praktijkvoorbeelden.....	3
4.1. Met of tegen de natuur? Inleiding (Jos Brils, Deltares)	3
4.2. Niet met de natuur meebewogen: een dure les in nieuwbouwwijk Ter Borch in Tynaarlo? (Wim Danhof, Gemeente Tynaarlo).....	4
4.3. De natuur naar onze hand gezet? Veranderend landschap door de ogen van een geograaf (Erik Meijles, Rijksuniversiteit Groningen).....	5
4.4. Mèt de natuur in Nationaal Park De Alde Feanen: wat biedt ons dit en hoe benutten we dit? (Catrinus Nauta, Hogeschool Van Hall Larenstein).....	7
4.5. Landgoed Overcingel: natuur tegen de natuur in? (Coert Fossen, RUD Drenthe)	8
5. Wandelexcursie Landgoed Overcingel.....	9
6. Discussie.....	10
7. CoP-ESD zaken (Wim van de Meerendonk, RWS/WVL).....	10
Bijlagen.....	12
Bijlage 1 – Deelnemerslijst.....	12

1. Opening

Klaas van de Veen (RUD Drenthe) heet als gastheer van vandaag iedereen welkom in een zeer sfeervolle zaal van het Drents Museum in Assen (www.drentsmuseum.nl).

2. Thema vandaag: “Met of tegen de natuur?”

Dat wat de natuur de mens biedt, is de meest simpele definitie van ecosysteemdiensten (ESD). Hoe beter we begrijpen hoe de natuur functioneert, hoe beter we met de natuur mee kunnen bewegen. Bijvoorbeeld zo meebewegen dat de natuur ons een handje helpt via benutting van haar ESD. Soms bewegen we niet optimaal mee met de natuur. Soms gaan we zelfs tegen de natuur in. Vaak is dat onbewust. In deze CoP-ESD bijeenkomst hebben we hiervan praktijkvoorbeelden belicht. Voornamelijk voorbeelden uit de provincie Drenthe.

3. Doel vandaag

Na deze voorbeelden hebben we (kort) een aantal vragen bediscussieerd met de deelnemers (zie bijlage 1). Deze vragen komen verderop aan bod in dit verslag. Het doel van deze bijeenkomst was het verkrijgen van antwoorden op die vragen.

4. Praktijkvoorbeelden

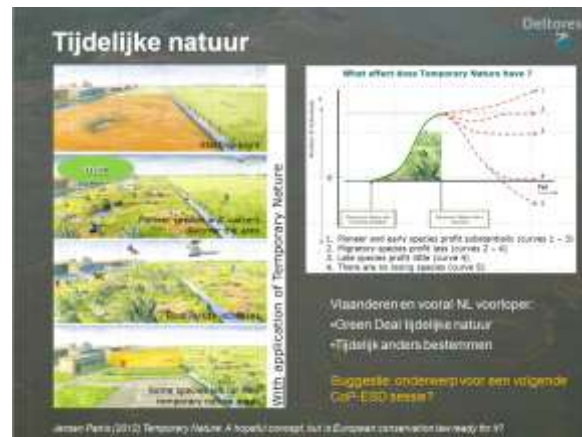
De verhalen zijn als PDF beschikbaar op de website van onze CoP-ESD:

<http://www.rwsleefomgeving.nl/organisatie/bodemplus/netwerken/community-practice/>

4.1. Met of tegen de natuur? Inleiding (Jos Brils, Deltares)

Jos laat vanuit zijn perspectief de samenhang zien tussen ESD en ‘met’, of ‘tegen de natuur’. Hij belicht voor ‘met de natuur’ het zandmotor voorbeeld. Voor ‘tegen de natuur’ belicht hij het voorbeeld van het tegenhouden van ontstaan van ‘tijdelijke natuur’ (temporary nature) op braakliggende (industrie)terreinen. Door maaien wordt voorkomen dat zeldzame planten of dieren zich huisvesten (zie figuur op voorblad). Als die zich zouden vestigen moeten die soorten vanuit EU natuurwetgeving worden beschermd. En dat willen landeigenaren niet, want zij willen hun land onbeperkt kunnen gebruiken wanneer ze het weer nodig hebben. Het toelaten van tijdelijke natuur

zonder risico's voor de eigenaar zou 'gezond of boerenverstand' toepassen zijn. In Vlaanderen en Nederland (Green Deal Tijdelijke Natuur) zijn daar al voorbeelden van. Dit zou ook een mooi onderwerp kunnen zijn voor een volgende CoP-ESD sessie. Jos sluit af met de, in zijn ogen, kernprincipes om met de natuur mee te kunnen bewegen: goed geïnformeerd, adaptief beheerd en samen geleerd. Samen gevat tot een kernprincipe: gebruik je boerenverstand!

4.2. Niet met de natuur meebewogen: een dure les in nieuwbouwwijk Ter Borch in Tynaarlo? (Wim Danhof, Gemeente Tynaarlo)

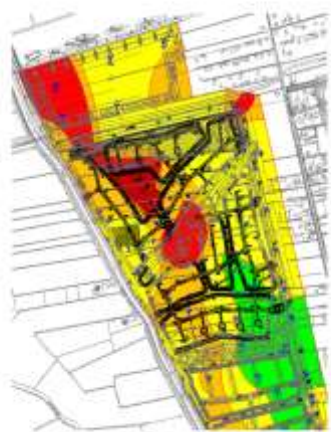

Wim Danhof, toezichthouder bij de gemeente Tynaarlo, vertelt over de wijze waarop de afgelopen jaren een aantal nieuwbouwprojecten (4) zijn uitgevoerd, dan wel nog in uitvoering zijn. Het eerste project in Tuinwijk had een beeld van de bodem opgeleverd, waarna dit beeld ook uitgangspunt was van het volgende project in Waterwijk. **Deze aanname bleek in de praktijk onjuist, en de slechte waterdoorlatendheid van de bodem hier en het voorkomen van wellen elders leidden tot allerlei problemen, waarbij extra drainage/extra pompcapaciteit, vertraging in de projecten, en tenslotte afgraven van veel grond (150000 kuub, die is verplaatst naar Rietwijk Noord, een volgend project- alleen is inmiddels het volume van 150000 kuub naar 110000 kuub gegaan, dus dit zal een extra kostenpost gaan opleveren om nog nieuw materiaal aan te voeren), en veel extra kosten (nieuwe tuintjes, bomen/struiken).** Een betere kennis van de bodem had veel ellende kunnen besparen (in deelproject 3 Rietwijk Zuid zijn om die reden 300 sonderingen uitgevoerd), onder andere door een betere gebiedsinrichting. Wim merkt in dit kader ook op dat archeologie hier een nuttige aanvullende informatiebron kan zijn, omdat mensen in de oudheid hier op bepaalde plekken hebben gebouwd, en elders niet, en dat dat niet toevallig samenhangt met "het al dan niet hebben van natte

voeten”. Tenslotte gaf Wim nog aan dat het gebruik van grondradar een nuttige toevoeging bleek omdat deze tegen de verwachting in de grondwater zandpakketten ontdekte in leemlagen die zo konden worden geïsoleerd.

In de discussie die er op volgt wordt onder andere gevraagd of eigenaren zich bewust zijn van de matige kwaliteit van de ondergrond, en of het wel verstandig was om hier te gaan bouwen. Voor de huidige bewoners waren dit eigenlijk geen overwegingen. Het gebied is erg gewild om er te wonen.

Bij de figuur: Rode gebieden zijn veenlagen, waar ruimte wordt gemaakt om een meer aan te leggen.

4.3. De natuur naar onze hand gezet? Veranderend landschap door de ogen van een geograaf (Erik Meijles, Rijksuniversiteit Groningen)

Erik Meijles gaat in zijn verhaal in over de plek die aardkundige waarden en erfgoed innemen (of eigenlijk niet innemen) in natuurontwikkelingsprojecten. Door middel van een aantal voorbeelden, waaronder de Hunzevisie, licht hij dit toe.

In 1995 werd een visie opgesteld, die [in 2015](#) werd vernieuwd. In de nieuwe visie komen de woorden “bodem, reliëf en aardkundig” niet meer voor, en hij vraagt zich af wat dit betekent. In de oude visie werd aandacht besteed aan processen als sedimentatie, erosie, stroming en periodieke overstroming, maar het lijkt dat in de nieuwe versie vooral aandacht is voor ‘technologische/optische’ natuurontwikkeling (de natuur naar onder hand gezet) met geen (?) aandacht voor de bodem. Hij stelt zich daarbij de vraag: mogen we om ‘groene’ natuur te creëren, ‘bruine’ natuur vergraven? Naar zijn mening zijn bodem, landschap en reliëf zijn onderdeel van de natuur.

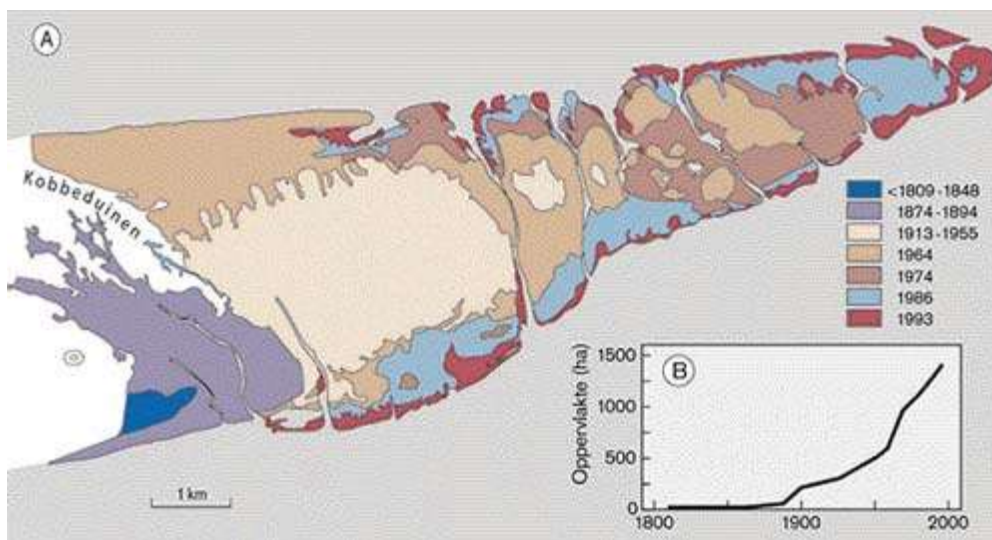
Als voorbeeld laat hij een aantal beekverleggingsprocessen zien, waar hermeandering vooral wordt ‘aangelegd’ zonder rekening te houden met het (wordings)proces en de dynamische omgeving (een heterogene bodemopbouw beïnvloedt de meanderingssnelheid en het verplaatsen van de

meander). Door hier geen rekening mee te houden, is de kans groot dat dit soort processen ook niet meer op gang komen, of op een manier die voor die beek niet natuurlijk zijn.

Een steil profiel aan beide kanten, de top van het bodemarchief vergraven, is de beek dan weer natuurlijk?

Een tweede voorbeeld is het opslibben van kwelders. Hierdoor ‘veroudert de vegetatie, en neemt de biodiversiteit af’, waarbij natuurbeheerders voor de keuze komen te staan om kwelders of te plaggen dan wel dynamiek toe te laten. De vraag is of het erg is dat kwelders opslibben, want de natuurlijke bodemopbouw & reliëf groeit met de stijgende zeespiegel mee, en vormt dus ook een natuurlijke bijdrage aan de kustveiligheid. Ook hier dus een pleidooi om te redeneren uit de aardkundige, cultuurhistorische en natuurlijke processen.

Erik roept op om de bodem weer zichtbaar te maken in landschap en beleid: ontwikkel natuur niet vanuit een optisch beeld, maar vanuit zijn natuurlijk/ historisch en aardkundig erfgoed, en natuurlijke processen. Scheur geen bladzijden uit het geschiedenisboek.

4.4. Mèt de natuer in Nationaal Park De Alde Feanen: wat biedt ons dit en hoe benutten we dit? (Catrinus Nouta, It Fryske Gea)

Catrinus Nouta heeft voor zijn afstudeeropdracht een onderzoek gedaan naar de aanwezige ecosysteemdiensten (ESD) in Nationaal park [de Alde Feanen](#), waarbij aanvullend werd gekeken naar de omvang van de ESD, de opbrengsten in €, en op welke wijze de opbrengsten kunnen worden ingezet voor beheer van het gebied.

ESD worden onderverdeeld in productiediensten, culturele diensten en regulerende diensten, en langs deze lijn werden de ESD verder in kaart gebracht. Voor het bepalen van de omvang waarin de diensten worden geleverd, is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van locatiespecifieke gegevens. Datzelfde gaat op voor de becijfering van de financiële waarde. De bijgesloten presentatie geeft onder andere per categorie een overzicht van geleverde diensten, de orde van grootte en de financiële baten. Het rapport is [hier](#) op te vragen. Meer dan twintig verschillende diensten worden geleverd door het natuurgebied: deze lopen uiteen van riet- en grasoogst, demping van het broeikas effect tot positieve effecten op de gezondheid. Met name de opbrengsten van de culturele diensten op recreatief gebied zijn relatief groot, daarnaast kan worden geconcludeerd dat het park een positieve invloed heeft op de huizenprijzen (in het nationaal park is ca. 16% van de waarde van de woning toe te schrijven aan het feit dat het groen in het gebied aantrekkelijk wordt gevonden).

Ten aanzien van de uitwerking van het benutten van de opbrengsten is gebruik gemaakt van vier handvatten die het PBL heeft opgesteld:

- Regelgeving, randvoorwaarden en kaders

Denk hierbij aan een subsidiekader groenblauwe diensten, of een stevigere plek voor natuur in MKBA's

- Samenwerkingsvormen en organisatorische structuren

Denk hierbij aan coalitievorming, samenwerkingsverbanden bij waterbeheer, koolstofvastlegging (regionale koolstofmarkt), zorgtaken

- Verdienmodellen en financiering

Denk aan het toestaan van recreatief ondernemerschap op het terrein van IT Fryske Gea zodat de IFG kan delen in de opbrengsten, een bijdrage uit de opbrengsten toeristenbelasting en/of OZB.

- Kennisontwikkeling en bewustwording

Denk aan het geven van informatie over de aanwezigheid, de effecten en van maatschappelijke baten ikv bewustwording.

Enkele aanbevelingen uit het rapport:

- Laat onderzoeken naar ESD door een neutrale partij uitvoeren, daardoor zullen de uitkomsten waarschijnlijk aan geloofwaardig winnen .
- Maak natuur onderdeel van maatschappelijke opgaven
- Betrek stakeholders erbij! en laat stakeholders indicatoren benoemen.

4.5. Landgoed Overcingel: natuur tegen de natuur in? (Coert Fossen, RUD Drenthe)

In het hart van Assen ligt het [landgoed Overcingel](#), een privé-terrein, dat gedeeltelijk toegankelijk is. Oorspronkelijk was het ruim 20 hectare, nu is het landschap nog 5 ha in omvang. In het verleden heeft de stad zich richting het landgoed uitgebreid. Het park is onderdeel van Natura 2000 (een stepping stone tussen het Asserbos en het Amelterbos), het is een groene enclave met erin een oud loofbos, stinzenplanten en 2 rode lijstsoorten.

Vroeger werd het water afgevoerd via het Nijlandslloopje richting de drechtsche aa, maar deze is vanaf 1909 gedempt, waardoor in de zomer wateroverlast optreedt, maar in andere perioden ook weer wateronderlast is.

Men wil de oude lopen weer herstellen. Voor de toekomst blijft onderhoud een permanente last blijven, maar ook bebouwing, en onderhoud. Ook is er een tunnel van 6 meter diep gepland, waarvan het de vraag is wat dit in de toekomst gaat betekenen voor de geohydrologie en de watergesteldheid van het park (verdroging?).

5. Wandlexcursie Landgoed Overcingel

Na korte wandeling bereiken we met de hele groep het landgoed. Een toelichting ter plekke wordt verzorgd door de eigenaar en beheerder van het landgoed, [de heer van Lier Lels](#).

6. Discussie

Plenair werden na retour in het Drents Museum vier vragen bediscussieerd onder leiding van Jos Brils. De vragen en weerslag van de discussie:

1. Bewegen we beter mee met de natuur als we bewuster zijn van hoe dit ons kan helpen?

Bijna iedereen mee eens. Twee deelnemers waren het er echter niet volledig mee eens: Het kan namelijk nog veel beter, we moeten ons nog bewuster zijn (het feit dat mensen roken, terwijl iedereen zich bewust is van de schadelijke zelfs dodelijke gevolgen, geeft wel aan dat 'bewustwording' alleen niet tot 'beter gedrag' leidt. Andere factoren en belangen spelen blijkbaar een sterke rol). Bewustwording en bewustzijn, daar moet meer op worden ingezet. Zelf ook de baten moeten voelen, kosten en baten liggen uit elkaar. Focussen op 'what's in it for me', dat prikkelt mensen meer.

2. Wie moet dan meer bewust worden gemaakt?

Vooraf bestuurders (gemeenten), stedenbouwkundigen, architecten en projectontwikkelaars.

3. Hoe dat te doen?

Vooraf bij het invoeren van de Omgevingswet en specifiek bij het opstellen van de Omgevingsvisie zijn de ESD en NK concepten mogelijk ZEER behulpzaam, ook voor gemeentes. Deze concepten beiden de potentie van een gemeenschappelijke taal om met elkaar (gemeenten, natuurbeheerders, etc. en mensen nodig die me daarbij helpen, regionale uitvoeringsdienst) te praten over de fysieke leefomgeving en verschillende visies daarop met elkaar te delen. Het bij elkaar brengen kan in werksessies of trainingscursussen. Maar er is wel top-down mandaat nodig. Het helpt bijvoorbeeld sterk als een wethouder hier achter gaat staan. RUDs kunnen mogelijk ook rol als aanjager hierbij vervullen. Of VNG meekrijgen

4. Welke rol kan de CoP-ESD hierbij spelen?

Volgende keer organiseren van een bijeenkomst gericht op wat de ESD en NK concepten kunnen betekenen bij de invoering van de omgevingswet en specifiek het opstellen van de Omgevingsvisie.

Michiel Rutgers en Klaas van de Veen willen wel met Jos Brils meedenken hoe deze volgende sessie (najaar 2016) rondom Omgevingswet en NK/ESD vorm te geven.

Vanwege de uitloop van de excursie, hadden we maar kort tijd voor deze discussie, maar met de groep werd overeengekomen om de discussie voort te zetten op onze LinkedIn site, zie:

<https://www.linkedin.com/groups/4272045>

7. CoP-ESD zaken (Wim van de Meerendonk, RWS/WVL)

Wim belicht en bespreekt de volgende zaken:

1. Internationale conferentie NK 23 -25 november: Let's talk business

Het Nederlands Platform voor Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) kondigt een internationale conferentie Natural kapitaal aan onder de titel "Let's talk business!". De conferentie vindt plaats van 23 t/m 25 november 2016 in de Fokker Terminal in Den Haag, Nederland.

Zie: <http://www.conference-naturalcapital.nl/programme/>

Er is een oproep om sessies in te dienen (zie link hierboven), deadline is 27 mei a.s. Willen we hier als CoP-ESD wat doen/aanmelden? Tijdelijke natuur op braakliggende (industrie) terreinen (zie inleidende verhaal van Jos Brils) is mogelijk een interessant topic voor deze conferentie en/of voor een volgende CoP-ESD sessie.

Erwin van Liempd en Catrinus Nouta willen wel een keertje met Jos Brils verder brainstormen op een voorstel voor hoe/of we als CoP-ESD met dit onderwerp verder zouden kunnen gaan.

2. Europese Ecosysteemdiensten Conferentie 2016

De Ecosystem Services Partnership (ESP) organiseert van 19 september tot en met 23 september in Antwerpen de conferentie "Helping Nature to Help Us". Samen met o.a. de Belgische ESD-CoP (BEES) hebben wij (NL CoP-ESD) een sessie voorgeteld en gehonoreerd. Sessie met als titel: 'Strengthening ES Community of Practices'. Sessie wordt verzorgd door Simon Molenaar/Commonland, Hans Keune (INBO, Be en BE CoP-ESD), Davide Geneletti, (Universiteit Trento), Jos/Petra/Wim (NL CoP-ESD). T.z.t. zal verslag van deze sessie worden gedeeld.

Meer info: <http://www.esconference2016.eu/86157#.Vy22jYR96Uk>

3. Fotowedstrijd

Wim roept de CoP-ESD leden op om mee te doen met een foto wedstrijd. De oproep:

- Een foto van/over Natuurlijk kapitaal en/of Ecosysteemdiensten.
- De foto maakt het belang van NK/ESD inzichtelijk
- Een foto per deelnemer
- Jury Jos/Petra/Wim
- Prijs, de eer en flesje wijn
- Foto(s) gebruiken we dan op website
- Inzenden uiterlijk 1 augustus 2016
- Uitslag volgende CoP

Bijlagen

Bijlage 1 - Deelnemerslijst

Achternaam	Voornaam	Organisatie	Email
de Boer	Elmert	RWS Leefomgeving/Bodem+	elmert.de.boer@rws.nl
Brils	Jos	Deltares	jos.brils@deltares.nl
Danhof	Wim	Gemeente Tynaarlo	W.Danhof@tynaarlo.nl
Fossen	Coert	Royal HaskoningDHV & RUD	coert.fossen@rhdhv.com
de Jong	Sietske	Trunk & Branches	trunkandbranches@gmail.com
van Liempd	Erwin	Drentse Landschap	erwin.vanliempd@gmail.com
Maring	Linda	Deltares	linda.maring@deltares.nl
van de Meerendonk	Wim	RWS Leefomgeving/Bodem+	wim.vande.meerendonk@rws.nl
Meijles	Erik	Rijksuniversiteit Groningen	e.w.meijles@rug.nl
Miedema	Herman	RWS Leefomgeving/Bodem+	herman.miedema@rws.nl
Nouta	Catrinus	It Fryske Gea	catrinus.nouta@gmail.com
Paulin	Martina	RIVM	Martina.Paulin@rivm.nl
Rutgers	Michiel	RIVM	michiel.rutgers@rivm.nl
van Tiel	Laurens	RWS	laurens.van.tiel@rws.nl
van Veen	Rinke	Provincie Drenthe	r.veen@drenthe.nl
van der Veen	Klaas	Provincie Drenthe	k.vanderveen@ruddrenthe.nl
Verbers	Anja	Landschapsbeheer Drenthe	a.verbers@lbdrenthe.nl